

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ МОЛОДІ У НІМЕЧЧИНІ

УДК 37. 013, 42 (430)

О.М. Данченко,
*Хмельницький інститут
соціальних технологій
ВМУРОЛ «Україна»*

Молодь, яка поступово вступає у продуктивне життя, завжди була і є першопричиною, носієм, джерелом і результатом багатьох суспільних відносин та перетворень. Вона спроможна швидше, ніж інші соціальні групи, опанувати нові знання, професії та спеціальності, необхідні в умовах перебудови і перспективного розвитку економіки. В той же час категорія молодих людей характеризується найбільшою кількістю соціальних проблем, а саме: отримання освіти, придбання житла, влаштування на роботу, готовність до сімейного життя, виховання власних дітей тощо. Таким чином, виділяють групи соціально незахищених молодих людей, серед них: особи з обмеженими функціональними можливостями, колишні мігранти, безпритульні, безробітні, правопорушники, нарко- та алкозалежні, ВІЛ-інфіковані та інші. Соціальні проблеми молоді зумовлюють потребу вирішення їх на мікро- та макрорівні різними шляхами, формами та методами, в тому числі, засобами соціально-педагогічної роботи. Одним з найефективніших напрямків соціально-педагогічної роботи з молоддю є діяльність громадських організацій, яка виступає суттєво доповнюючим фактором у сфері діяльності державних соціальних служб.

Визначені проблеми є спільними як для України так і для Німеччини. Аналогічність проблем зумовлює аналогічність пошуку дієвих форм та методів їх вирішення. Вищевикладені аргументи підтверджують значущість та актуальність обраної проблеми статті. Ця проблема є багатогранною і вже розглядалася багатьма дослідниками, як вітчизняними так і зарубіжними, під різним кутом зору.

Так, проблеми систем соціальних служб та роль недержавних організацій у соціальному обслуговуванні в Україні та за кордоном, зокрема у Німеччині, основні напрямки соціального захисту молоді розглядає у своїй праці Семигіна Т.В., Мигович І.І. [1, с. 224-262]. Діяльність соціальних служб, соціальна допомога дітям, підліткам та їх сім'ям, соціальний захист дітей, підготовка кадрів соціальних робітників і соціальних педагогів у Німеччині досліджено у монографії Мустаєвої Ф. А. [2, с. 328-351].

Головні виміри соціальної держави сучасної ФРН, діяльність молодіжного відомства в Берліні, структура та побудова організацій у роботі з молоддю у Німеччині досліджено у науковому збірнику Кудряченка А. І. [3, с. 221-331]. Типологія

молодіжних організацій, методологічні основи та підходи цих організацій, соціологічні особливості політико-правового регулювання життєдіяльності та соціалізації молоді, досвід розробки і здійснення молодіжної політики в зарубіжних країнах, зокрема у Німеччині, висвітлено у праці Головатого М. Ф. [4, с. 202-298].

Суспільна робота з молоддю, робота з молоддю в дитячих будинках (інтернатах), робота з молоддю у шкільних клубах, у молодіжних об'єднаннях описано у підручнику німецького соціолога Вілли Клаве [9, с. 11-26]. Для ілюстрації сучасних проблем реалізації основних напрямів здійснення соціальної роботи з молоддю цікавим є виклад досвіду Інтернаціонального Союзу, що проаналізовано у праці В.Зігмунда [10].

Розвиток соціальної роботи кінця ХІХ - ХХ століття та сучасний стан у Німеччині; аналіз напрямів роботи соціального працівника і педагога в цій країні в зазначений період; характеристика сучасного етапу соціальної роботи на прикладі Інтернаціонального Союзу ФРН розглядають у своїй статті Чайковський М. Є, Данченко О.М. [5].

Основні напрямки державної молодіжної політики в Україні, становище молоді в основних сферах життєдіяльності, найважливіші соціальні проблеми молоді, захист прав дитини як соціально-педагогічна проблема, соціально-правова діяльність педагога у системі освіти України описано у праці Капської А.Й. [6, 7].

Намагання проаналізувати на основі наукових принципів, методів функціонування громадських організацій, зокрема німецького досвіду у цій сфері, безумовно сприяє кращому розумінню зарубіжного досвіду у сфері практики соціальної роботи з молоддю. Разом з цим, відсутність ґрунтовних досліджень з вивчення проблеми становлення громадських організацій у Німеччині, зумовлюють актуальність обраної проблеми дослідження.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз форм і методів соціально-педагогічної роботи з різними категоріями молоді у Німеччині (на основі досвіду неурядової організації Інтернаціонального Союзу (ІВ)).

Відповідно до мети визначено наступні завдання:

- розкрити сутність соціально-педагогічної роботи неурядових організацій з молоддю у Німеччині;

- охарактеризувати основні форми і методи соціально-педагогічної роботи з різними категоріями молоді (на прикладі досвіду неурядової організації Інтернаціональний Союз (ІВ)).

Загальновідомо, що жодна країна, якою б потужною не була її економіка, не може лише за рахунок державних ресурсів забезпечити усі запити соціальної політики та соціального захисту населення. Саме тому важливою складовою системи соціального захисту виступають неурядові організації соціальної сфери. Так, у Німеччині, діє так звана контрактна система відносин між державними і недержавними організаціями. Це означає, що дібраним на конкурентній основі кільком організаціям, які отримали ліцензію в місцевому органі влади, передають на обслуговування громадян, які мають право на державне соціальне обслуговування. З переможцями конкурсу укладають контракти, в яких визначають умови й порядок надання допомоги, взаємні зобов'язання обох сторін, форму звітності та контролю. Отримання контракту від місцевих органів влади є престижним для недержавних організацій, тому вони конкурують між собою. Це забезпечує їм фіксовану частину фінансування. При цьому держава залишає за собою право на визначення клієнтів соціального обслуговування та обсягів соціальних послуг. Недержавна організація щомісячно звітує перед державною соціальною службою, а двічі на рік у тих організаціях, що працюють за контрактом, перевіряють якість надання соціальних послуг. Така форма відносин між державою і недержавними організаціями суттєво стимулює розвиток соціальної роботи в територіальних громадах [11].

Єдиних нормативних документів, що регламентують склад фахівців в установі для молоді, немає. Основні групи фахівців – соціальні педагоги, соціальні працівники, вихователі і керівники. У штатному розкладі установи обов'язково представлений обслуговуючий персонал. Можливість формування штатних фахівців установ визначає гнучкість кадрової системи. Головною умовою, що забезпечує професійний рівень надання послуг, є кваліфікація фахівців, підтверджена дипломом і документами про підвищення кваліфікації [9].

Вагомим напрямком діяльності недержавних організацій соціальної сфери є надання соціальних послуг та соціальної підтримки різним категоріям молоді. Загалом молодіжна політика Німеччини має декілька особливостей:

- виконання законодавства з надання соціальних послуг і допомоги дітям та молоді;
- передача функцій відомств громадським організаціям;
- використання принципу конкурсного відбору громадської організації для реалізації муніципального замовлення.

Безумовно, німецький досвід є дуже цінним для сучасного українського суспільства, яке вже має позитивний досвід роботи недержавних організацій та високу ефективність послуг, які вони надають. Щодо соціальної роботи з молоддю, то в Україні практика роботи громадських організацій є, але самі вони, як правило, не працюють у галузі індивідуальної соціальної роботи з „важким” контингентом, а нагадують молодіжні організації дозвілля.

Недостатність методик та форм ефективно організації надання соціально-педагогічної допомоги молоді в Україні зумовлює потребу вивчення досягнень неурядової організації Інтернаціонального Союзу (ІВ) Німеччини, яка є однією із провідних та найбільш ефективних у своїй діяльності.

Internationaler Bund (Інтернаціональний Союз (ІВ)) – одне з найбільших офіційно зареєстрованих некомерційних німецьких об'єднань з розгалуженою мережею неурядових організацій і представництв, що надають послуги в галузі підтримки молоді, у соціальній сфері і у сфері освіти. Організація незалежна від політичних і релігійних течій. Тут працює майже 10 000 співробітників по всій країні, функціонує близько 700 дочірніх установ і філій в 300 населених пунктах. Інтернаціональний Союз був заснований у 1949 році [10].

Завдання і мета Інтернаціонального Союзу (ІВ), це насамперед:

- турбота про осіб, які потребують соціально-педагогічної допомоги;
- навчання, підтримка та надання навчальних послуг;
- встановлення контактів у різних країнах, щоб допомогти та підтримати молодих людей та осіб, що потребують цієї допомоги.

Керуючись згаданими завданнями, ІВ організовує широкий спектр послуг, в який входить і професійна освіта. Для цієї мети розробляються програми, які щорічно дають можливість 300 000 підліткам і молодим людям, німцям та іноземцям, отримати професії і відкрити для себе нові життєві перспективи. Турбота завжди означає для ІВ навчання, а навчання має на увазі встановлення контактів з іншими людьми.

Інтернаціональний Союз (ІВ) володіє значною матеріальною та навчальною базами, які може запропонувати своїм клієнтам, а саме: навчальні центри, установи, що допомагають вихованню дітей, консультаційні служби, гуртожитки; центри для проведення конференцій і сесій, центри вивчення іноземних мов, молодіжні центри, реабілітаційні центри, навчальні центри, заклади для людей похилого віку, гуртожитки для матерів з дітьми, заклади для проведення вільного часу та дозвілля.

Педагогічне самовизначення неурядової організації визначається наступним чином:

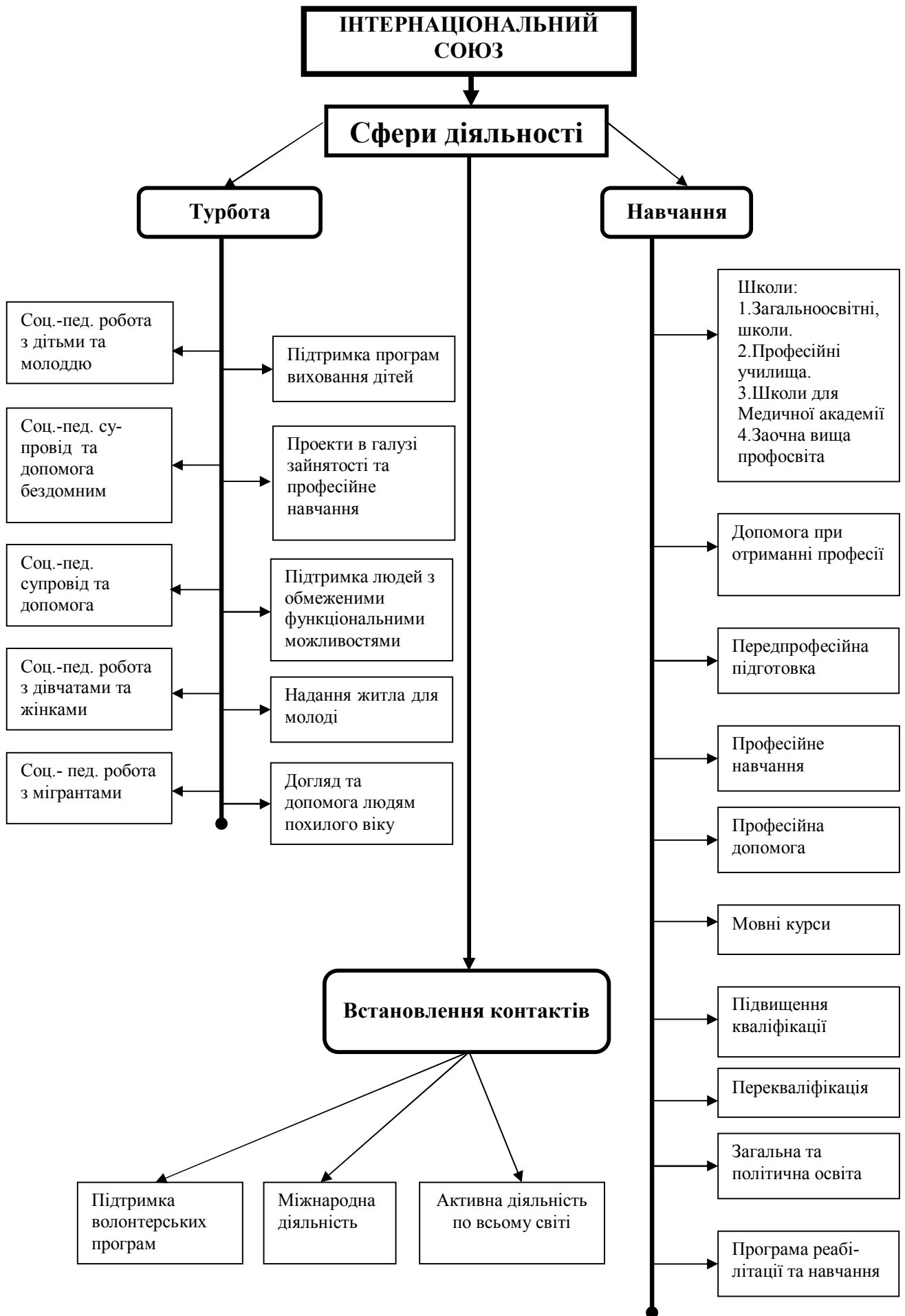

Рис.1. Сфери діяльності Інтернаціонального Союзу

1. Активна робота Союзу звернена як до приватних осіб, так і до їх навколишнього суспільного середовища. Ця робота направлена в основному на підтримку розвитку особи, на поліпшення реальних життєвих можливостей і на розширення справедливих умов існування.

2. Мислити і діяти спільно є обов'язковим перед названими основними цінностями і перед осмисленим і активним підходом до духовних, соціальних і політичних вимог, що змінюються. В процесі соціальних змін Союз діє як суспільна сила, яка своєю активною співпрацею сприяє необхідному розвитку міцності волелюбного демократичного існування. У дусі цього Союз бере участь у вихованні політичного мислення і приводить до значущості постановку своєї мети в рамках своїх можливостей. ІВ не пов'язаний з догматично визначальною перспективою, він бореться проти домагання на безумовні права і рішення, які не можуть визначити дійсності і багатоплановості суспільних проблем.

3. Соціально-педагогічна робота ІВ орієнтована до виховання рішучості і дієздатності, до виховання людської уваги і готовності надання допомоги, як і до виховання участі в суспільному житті, умінню співпрацювати і до виховання відповідальності. ІВ добивається рівноправ'я: ця робота звернена особливо до соціально незахищених груп населення і їх соціальної інтеграції. Ступінчасті форми соціально-педагогічної роботи, відповідні різним ситуаціям окремих людей, об'єднують в собі як надання допомоги при адаптації, так і підтримку і супровід аж до сприяння самостійній активній роботі у дусі допомоги для самопомоги. Це вимагає партнерського навчання, соціально-педагогічного уміння і великого авторитету [10].

Особливості концепції неурядової громадської організації Інтернаціонального Союзу, як уже зазначалося, можна визначити наступним чином: турбота, навчання, встановлення контактів.

Інтернаціональний Союз турбується про осіб, котрі потребують соціально-педагогічної підтримки, наступним чином: допомагає отримати житло для молоді, надає соціальну підтримку людям з обмеженими функціональними можливостями, доглядає за людьми похилого віку, впроваджує у життя проекти в галузі зайнятості та професійного навчання, підтримує програми виховання дітей та допомагає наступним категоріям осіб: дітям та молоді, мігрантам, дівчатам та жінкам, бездомним, правопорушникам (рис. 1).

Неурядова організація ІВ також підтримує та надає навчальні послуги молоді. У розпорядженні цієї організації є наступні школи: загальноосвітні, професійні училища, школи для Медичної академії, також присутня заочна вища профосвіта. Навчальні послуги

реалізуються у допомозі при отриманні професії, передпрофесійній підготовці, професійному навчанні та допомозі, мовних курсах, підвищенні кваліфікації та перекваліфікації, загальній та політичній освіті тощо [10].

Одним із напрямків концепції Інтернаціонального Союзу (ІВ) є встановлення контактів з громадськістю на рівні земель, країни та на міжнародному рівні, що включає: підтримку волонтерських програм, міжнародну діяльність, активну діяльність по всьому світі. Міжнародна діяльність здійснюється в участі програм обміну у галузі політичної і професійної освіти. До цієї діяльності запрошуються студенти, безробітні, і молоді люди, що почали свою трудову діяльність. Для них організуються трудові табори, практика і проекти молодіжної спрямованості, присвячені темам боротьби з насильством, виконанню та прослуховуванню сучасної музики, захисту екології і професійної орієнтації. Мета програм, окрім знайомства і обміну досвідом, полягає в наданні конкретної допомоги на місці. Активна діяльність по всьому світу ІВ полягає у ознайомленні з новими формами та методами соціально-педагогічної роботи з різними категоріями молоді та людей похилого віку.

Інтернаціональний Союз має широкий спектр напрямків роботи з молоддю та використовує різноманітні форми соціально-педагогічної роботи. Об'єктами здійснюваної роботи з молоддю виступають наступні категорії осіб: учні ПТУ, школярі, правопорушники, молоді люди з обмеженими функціональними можливостями, волонтери, дівчата, колишні мігранти, діти, підлітки, безпритульні, безробітні (рис. 2).

Так, допомога людям з обмеженими функціональними можливостями означає, в першу чергу, створення умов для їх участі в суспільному житті спільно з однолітками та цільовою групою в цілому. У п'яти регіональних центрах ІВ створені умови для досягнення даної мети, включаючи допомогу в навчанні і отриманні професії, психосоціальну підтримку і консультування з практичних, життєвих питань. Залежно від конкретних потреб людини використовуються різні форми роботи: денні центри зустрічей і організації зайнятості осіб з обмеженими функціональними можливостями чи для психічно хворих послуги супроводжуваного житла або житла з одночасною пропозицією медичного супроводу [10].

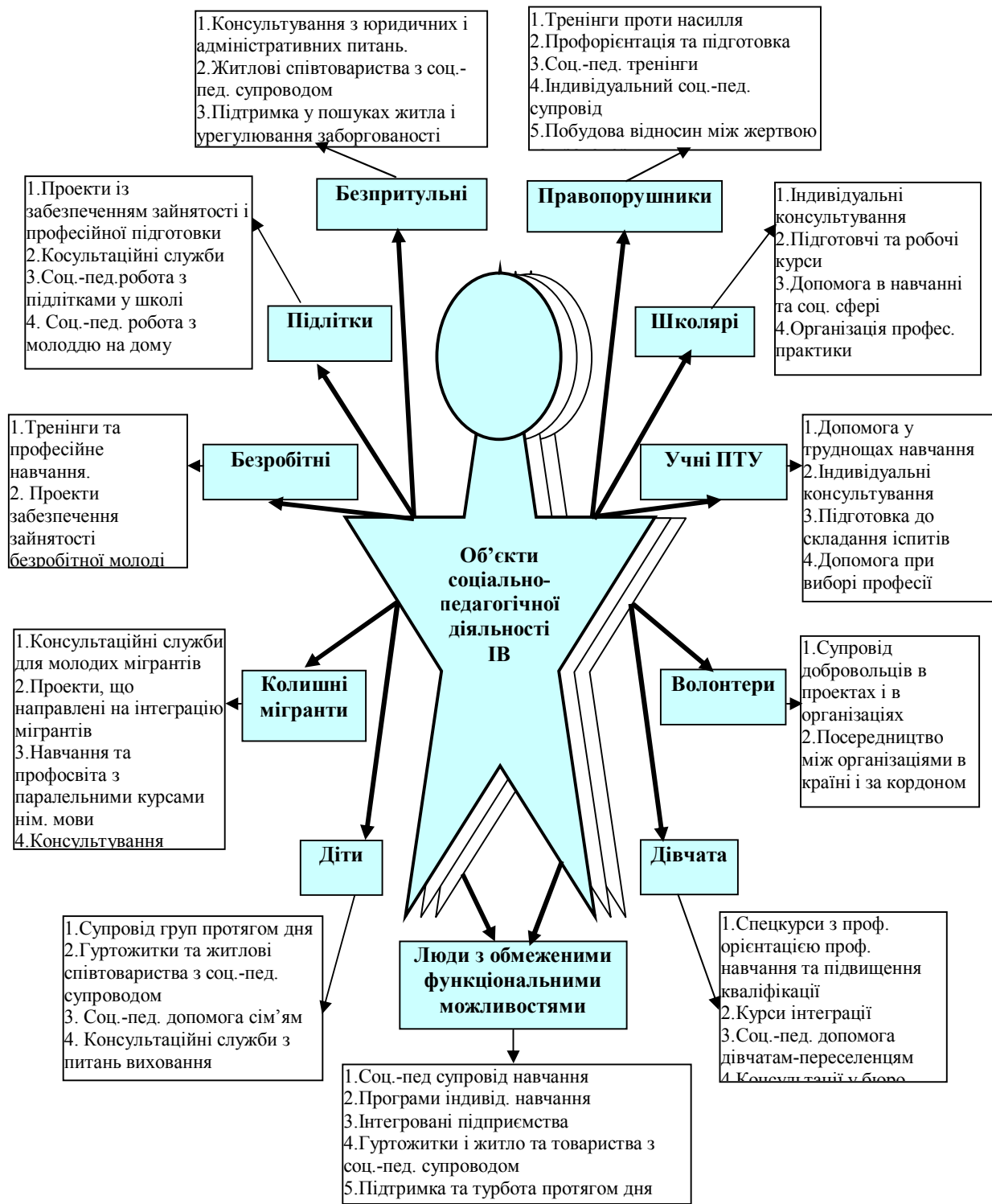

Рис. 2. Форми соціально-педагогічної роботи з різними категоріями молодих клієнтів в контексті діяльності ІВ

Окремою категорією клієнтів виступають підлітки з обмеженими функціональними можливостями, яким особисті і сімейні ситуації не дозволяють відвідувати школи або інші навчальні заклади, що часто розташовані далеко від батьків. Обмеження і недоліки цих дітей можуть бути різного характеру, починаючи від невеликого фізичного дефекту або часткового обмеження можливостей (наприклад, ослаблений зір або нездатність писати правою рукою) і закінчуючи психічними відхиленнями або порушеннями поведінки.

Багато хто з цих дітей і підлітків через свої обмежені функціональні можливості не може відповідати вимогам окремих видів професійного навчання і не в змозі навчитися певним професіям. Для них було відібране спеціально коло професій, при навчанні яких, включаючи і складання іспиту з їх оволодіння, можна враховувати індивідуальні особливості і проблеми навчального матеріалу. Крім того, ІВ згідно з узгодженням з торговою палатою, промисловою палатою і професійними

училищами бере участь в розробці нових професій.

Різні форми роботи з людьми з обмеженими функціональними можливостями частково об'єднані в регіональну систему, як, наприклад, в Гессені. Завдяки цьому люди з психічними і фізичними обмеженнями отримують оптимальну підтримку і супровід. Можливість працювати для згаданої категорії осіб в майстернях і на місцевих підприємствах, тобто поза самою організацією, дозволяє цим людям вести самостійне і незалежне життя.

Також Інтернаціональний Союз надає людям з обмеженими функціональними можливостями наступні соціальні послуги: підтримку і турботу протягом дня, гуртожитки і житлові співтовариства з соціально-педагогічним супроводом, інтеграційні підприємства, громадський психіатричний центр, дитячий терапевтичний центр для неблагополучних підлітків.

Другою категорією молодих людей є правопорушники. „Виховувати, а не карати” – основний принцип численних видів допомоги і підтримки, які надає ІВ дітям і підліткам-правопорушникам. В рамках соціальних тренінг-курсів і індивідуального супроводу в більш ніж в тридцяти установах були розроблені і апробовані нові форми поведінки і спілкування з дітьми та підлітками-правопорушниками. Проведення цих заходів часто назначається судом. Також часто трапляється, що підлітки засуджуються до примусових робіт. У всіх цих випадках їм, в першу чергу, допомагає повернутися до життя без правопорушень постійний супровід соціального педагога [10].

Однією з форм роботи з цією категорією осіб є тренінги по зняттю наслідків ситуації, як для правопорушників, так і для жертв злочинів. В процесі цих тренінгів, які проводяться поза рамками судового розслідування кваліфікованим фахівцем з врегулювання конфліктів, пропонуються і обговорюються дії правопорушників для усунення нанесеного жертві шкоди.

Окрім цього, проводиться багато проектів з професійної орієнтації і професійної підготовки, тренінги для жертв насильства і проти насильства, спортивні і культурні заходи. Вони сприяють запобіганню новим правопорушенням: досвід показує, що виховні заходи, якщо підлітки засуджені повторно або навіть через важкі правопорушення – як правило, ефективніші і дієвіші, ніж покарання.

Найефективнішими соціально-педагогічними формами роботи з правопорушниками: соціальні тренінг-курси, індивідуальний соціально-педагогічний супровід, тренінги для жертв насильства і проти насильства, спортивні і культурні заходи. Проекти забезпечення зайнятості і професійного навчання, що проводить ІВ,

допомагають безробітним молодим людям знайти своє місце на ринку праці або знов повернутися на нього. Молоді безробітні, некваліфіковані чоловіки і жінки, що живуть у важких умовах, одержують цілеспрямовану підтримку, а саме вони отримують нові знання і навички і вчать часто в рамках виробничої практики – виконувати різні замовлення на характерних для ринкової економіки умовах.

Для суспільних ініціатив, організацій і держави як працедавця, співпраця з ІВ у галузі забезпечення зайнятості і кваліфікації молодих людей, що шукають роботу представляє особливий інтерес: може бути задоволений попит в необхідній і корисній роботі, для оплати якої немає достатніх засобів. Людям, що шукають роботу, проекти забезпечують особисте визнання, суспільну участь і професійну перспективу. Проекти відкривають їм нові перспективи і допомагають зберегти соціальну рівновагу і спокій в суспільстві.

Соціально-педагогічні форми роботи з молодими безробітними: проекти забезпечення зайнятості безробітної молоді; тренінги і професійне навчання в теорії і на практиці; організація співпраці, участь і створення професійної перспективи для безробітних людей [10].

Соціальні проблеми молоді зумовлюють потребу вирішення цих проблем певними формами соціально-педагогічної роботи. Одним з найефективніших напрямків цієї роботи з молоддю є діяльність громадянських організацій, що може виступити суттєво доповнюючим фактором у сфері діяльності державних соціальних служб. Жодна країна не може лише за рахунок державних ресурсів забезпечити усі запити соціальної політики та соціального захисту населення. Саме тому важливою складовою системи соціального захисту виступають неурядові організації соціальної сфери.

Вивчення досвіду однієї із найбільш успішних неурядових організацій соціальної сфери – Інтернаціонального Союзу Німеччини дало змогу зробити наступні висновки:

1) ІВ має розгалужену мережу неурядових організацій і представництв, що надають послуги в галузі підтримки молоді, у соціальній сфері і у сфері освіти.

2) основною концепцією ІВ є турбота, навчання, встановлення контактів.

3) ІВ володіє значною матеріальною та навчальною базами.

4) ІВ надає соціально-педагогічну допомогу таким категоріям молодих осіб: школярам, учням ПТУ, дітям, підліткам, правопорушникам, людям з обмеженими функціональними можливостями, волонтерам, безробітним, дівчатам, колишнім мігрантам, безпритульним.

5) до кожної із категорій молодих клієнтів застосовують ефективні форми соціально-педагогічної роботи.

Досвід соціально-педагогічної роботи Інтернаціонального Союзу з молоддю є повчальним та корисним для розвитку недержавних організацій в Україні.

Перспективними напрямками подальшого дослідження може стати більш ширший аналіз соціальної роботи у Німеччині з окремими категоріями молоді.

Список використаної літератури

1. Семигіна, Т. В. Вступ до соціальної роботи: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Т. В. Семигіна, І. І. Миговичак. – К.: Академвидав, 2005. – С. 224-266.

2. Мустаева, Ф. А. Основы социальной педагогики: учебник [для студентов высших учебных заведений]. – 2-е изд., перераб. и доп / Ф. А. Мустаева – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – С. 328-351.

3. Особливості соціальної молодіжної політики в Україні та ФРН на сучасному етапі: наук.зб. [А. І. Кудряченко, І. Д. Бронх-Опперт, Ц. Вільде, Ю. Грійс та ін.] – К.: МАУП, 2004. – С. 228-283.

4. Головатий, М. Ф. Соціологія молоді: Курс лекцій. / М. Ф. Головатий – К.: МАУП, 2006. – 2-ге вид. переробл. і допов. – С. 202 – 298.

5. Чайковський, М. Є. Розвиток соціальної роботи Німеччини кінця ХІХ ст. – ХХ ст. та сьогодні. // М. Є. Чайковський, О. М. Данченко //

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: // зб. наук. праць. – Випуск 22 / Редкол.: М. І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця: ПП “Едельвейс і К”, 2008. – 368 с.

6. Соціальна педагогіка. підручник. [За редакцією професора Капської А.Й.] – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 104-167.

7. Законодавство України про соціальний захист населення. (5-те вид., змін. та доп.) / упоряд. Роїна О.М. – К.: КНТ, 2007. – С. 406-416.

8. Соціальна робота в Україні: перші кроки [Під редакцією В.Полтавця] – К.: Видавничий дім “КМ Akademia”, 2000. – 236 с.

9. Klawe, Willy: Arbeit mit Jugendlichen: Einführung in Bedingungen, Ziele, Methoden und Sozialformen der Jugendarbeit / Willy Klawe.–5- Aufl.– Weinheim; München: Juventa Verlag, 2000 (Grundlagentexte soziale Berufe), S.-5-26.

10. Werner Sigmund. Internationaler Bund. Wir über uns./ Werner Sigmund. Lautertal–Druck Franz Vцnсел GmbH, Unkomm, 06/07, S. 2-35.

11. Марина Бедулева. Кадровое обеспечение молодежной политики. Опыт Германии. // Кадровик. Кадровый менеджмент, № 1, 2007. Добавлено: 31.03.2007 // Режим доступа: <http://www.rhr.ru/index/jobmarket/foreign/11655>.